

JUHÁSZ GYULA 1930–1993

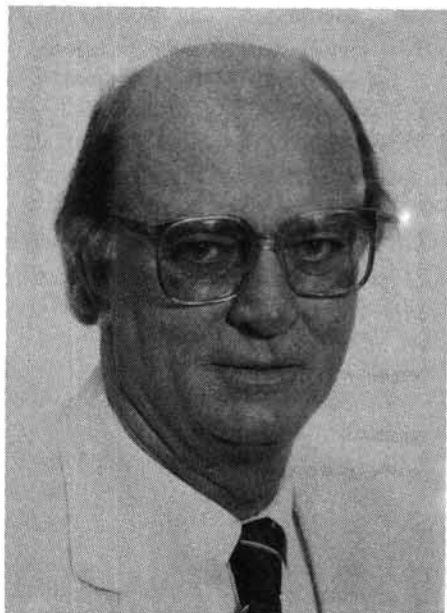
A Művelődési és Közoktatási Minisztérium és az Országos Széchényi Könyvtár nevében búcsúzom Juhász Gyulától, a nemzeti könyvtár elhunyt főigazgatójától.

Juhász Gyula az Országos Széchényi Könyvtárba is eredetileg történészként érkezett, mint a Magyarságkutató Intézet alapító igazgatója. A könyvtár főigazgatói tisztét csak később vállalta el. Elvállalta, mert úgy érezte, szükség van rá, mert a nemzeti könyvtár az ország egyik legfontosabb intézményének tartotta, és úgy gondolta, hogy tudósi tekintélyével, rangos ismeretségi körének segítségével hasznára lehet a könyvtárnak, növelheti elismertségét.

Azt tervezte, hogy a könyvtár közvetlen napi munkájában csak a legszükségesebb esetben vesz részt, a többit rábízta a könyvtáros szakemberekre. De alaptermészetéből következett, hogy amit elvállalt, azt csak teljes odaadással tudta csinálni. Így szánt mind több időt a könyvtárra, és az utóbbi években csak az akadémiai kötelezettségek és az egyetemi tanári teendők miatt volt távol a könyvtártól. A történész esetenként és hétvégeken dolgozott.

Rendkívüli lényeglátó képességével nagyon jó partnere tudott lenni a könyvtáros szakembereknek. Minden hasznos, célszerű és előrevívó elképzeléshez meg lehetett nyerni a támogatását.

A „másik oldalról” jött, a felhasználói oldalról. Ennek köszönhetően a szolgáltatáscentrikus, olvasóbarát könyvtári munka híve volt. Ha a nyitvatartási időt egy-egy alkalommal csökkentettük egy-két órával a várható csekély olvasói forgalom miatt, lelkiismeretfurdalást érzett. „A könyvtár azért van, hogy nyitva

legyen, és szolgáltasson. Ha csak három olvasó van, akkor annak a háromnak a kedvéért” – mondta ilyenkor. Ebből a szemléletből következett, hogy nem engedélyezett egyetlen olyan rendezvényt sem a könyvtárban, sem a környékén, amely az olvasók nyugalmát, kiszolgálását zavarta volna.

A rendszerváltozást megelőzően, 1988 elején döntött úgy saját hatáskörében és felelősségére, hogy megszünteti a Zárolt kiadványok tárá: az olvasó felnőtt ember, ő döntse el, mit akar olvasni, ne korlátozzák adminisztratív szabályok! – vallotta, és cselekedett ennek megfelelően.

Történészként tisztában volt azzal, milyen alapvető forrásanyag a nemzeti könyvtár állománya a mindenkori kutatók számára. Ezért a gazdasági megszorító intézkedések ellenére az állománygyarapítási keretet soha nem csökkentette.

Szervezési intézkedései nyomán a magyar dokumentumtermés bibliográfiai számbavétele és feltárása hatékonyabbá és ésszerűbbé vált.

A jövő könyvtárhasználóra gondolva, minden támogatást megadott a könyvtári állományvédelemnek, megpróbálva megteremteni a kényes egyensúlyt a nemzeti könyvtárak alapvetően kettős feladata, az értékmegőrző muzeális és a korszerű szolgáltató funkció között.

Juhász Gyula főigazgatósága idején az Országos Széchényi Könyvtár számítógépesítése intenzív fejlődésen ment át, és ma olyan eredményeket tud felmutatni, hogy e tekintetben megálljuk az összehasonlítást a mostanában oly sokat emlegetett Nyugat nemzeti könyvtáraival.

Könyvtárunk mind hazai, mind nemzetközi vonatkozásban nyitottabbá vált irányítása alatt.

Az Országos Széchényi Könyvtár a magyar könyvtári rendszer első könyvtára akart lenni – nem kivételezett helyzete okán, hanem kivételes funkciója, szolgáltatásai és teljesítménye révén.

A pénzügyi nehézségek ellenére a legfontosabb nemzetközi könyvtári szervezetekben mindig képviseltettük magunkat, hogy a világ fejlődésével lépést tudjunk tartani.

Tudós akadémikus létére rendkívüli érzékenységgel viselte szíven a könyvtár munkatársainak sorsát. Igyekezett a lehetőség keretein belül anyagilag is minél többet juttatni a legkisebb, számára esetleg ismeretlen beosztottaknak is. Bántotta, ha kevesebbet lehetett adni, és örült annak, ha az a kevés is örömet okozott. Szerette, ha a könyvtár munkatársai jól érzik magukat a munkahelyükön. Ember volt!

Ember volt, és ezért a könyvtár kisebb-nagyobb gondjai, különösen, ha egyszerre zúdultak a nyakába, vagy ha tisztességtelenséggel találkozott, néha őt is elfárasztották. Ilyenkor elmerengve föltekintett a kérdést: „Mondd, hiányzik ez nekem?” Nem. Nem hiányzott neki. De ha elvállalta, csinálta, és ha csinálta, csak rendesen tudta csinálni.

Jelképesnek kell tekintenünk utolsó nyilvános szereplését a könyvtárosok között, a Könyvtáros Egyesületek Nemzetközi Szervezetének egy nemzetközi

konferenciáján a Széchényi Könyvtárban: negyvenfokos lázzal jött a megnyitóra, de eljött, mert ott volt a köztársasági elnök, mert ott voltak a hazai és nemzetközi könyvtárügy jeles szakemberei.

Hadd idézzek befejezésül egyik nagy tudományos könyvtárunk részvétnyilvánító leveléből:

„Az Országos Széchényi Könyvtár az általa fémjelzett években nagy lépésekkel közelítette meg a korszerű nemzeti könyvtár eszményképét. Nevezetesen úgy haladt az új technológiák megvalósításának útján, hogy közben fokozta érdeklődését, érzékenységét és felkészültségét nemzetünk mai és múltbéli tudományos, kulturális, művészeti és szépirodalmi teljesítményei iránt.”

Tisztelt Professzor Úr! Kedves Gyula!

Szeretném, ha tudnád: történész létedre beírtad neved a Országos Széchényi Könyvtár, a magyar könyvtárügy történetébe. Emlékedet mi, könyvtárosok tisztelettel megőrizzük!

Nyugodj békében!

Poprády Géza

*A temetésen elhangzott beszéd,
1993. április 22.*

*

Búcsúzom Juhász Gyula akadémikustól, a neves történésztől, a hazai tudományos intézetek fáradhatatlan szervezőjétől és irányítójától, történész nemzedékek nevelőjétől. Búcsúzom a Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete, a Magyar Történelmi Társulat és a Magyar Történészek Világszövetsége nevében, valamint a Sopronban most ülésező nemzetközi történész konferencia megbízásából.

Juhász Gyula 1930-ban született a Budapeستől nem messze fekvő Bián. Édesapja kőműves volt, aki korán elbetegesedett, s édesanyja nehéz munkával tartotta el a háború utáni sanyarú világban a családot. Juhász Gyula fiatalon katonának állt, tiszti iskolát végzett, de 1956-ban kilépett a hadseregből. Még katonaként kezdte el az egyetemi tanulmányait. 1957-ben szerzett tanári oklevelet az Eötvös Loránd Tudományegyetemen.

1958-ban aspiránsi ösztöndíjjal az Akadémia Történettudományi Intézetébe került. Ebben az időben nyíltak meg a kutatás számára a II. világháborúval kapcsolatos levéltári állagok, s az Intézet vezetősége, több más fiatal munkatárssal együtt őt is ennek az anyagnak a feldolgozására állította rá.

A korszakon belül figyelme kezdettől fogva a diplomáciai történetre irányult. Az érdekelte, hogy Magyarország politikai mozgási lehetősége mennyire volt szabad, illetve mennyire szabta meg a nagyhatalmak magatartása kényszerpályáját. Első jelentősebb munkájában 1964-ben Magyarország hadba lépésének diplomáciai előzményeit vizsgálta, s a Teleki-kormány külpolitikai pró-

bálkozásait ismertette. A továbbiakban érdeklődésének időhatárai egyre tágultak, s vizsgálatait a Horthy-korszak egészére kiterjesztette. Éveken át végzett hazai és külföldi levéltári kutatómunka eredményeként jelent meg 1969-ben Magyarország 1919–1945 közötti külpolitikájáról írt összefoglaló műve, mely – bővített és javított alakban – három kiadást ért meg s idegen nyelvre is lefordították. A magyar külpolitika történetéről már ezt megelőzően is számos munka jelent meg, ezek azonban többnyire részleges források alapját egy eleve kialakított, mondhatjuk: konstruált elmélet igazolására keresték az igazolást. Juhász Gyula a nehéz és bonyolult korszak egymással szemben álló nemzetközi hatalmi tényezőit, a magyar diplomácia elképzeléseit és erőfeszítéseit mind számba veszi, a „sine ira et studio” tacitusi elvének jegyében: harag és elfogultság nélkül. A felülről irányított hazai történetírás idején, éppen ebben a politikailag kényes témában, mely a nagyhatalmi világpolitika és a velünk szomszédos államok törekvéseit egyaránt figyelembe kellett, hogy vegye, Juhász Gyula monográfiája nemcsak szerzője széles látókörét tanúsította, hanem történetírói tisztességét is bizonyította. Eredményei, megállapításai ma is érvényesek, s a két világháború közti idő magyar külpolitikájára idehaza és külföldön egyaránt mértékadók.

A nagy összefoglaló mellett születtek Juhász Gyula jelentős forráskiadványai. Közöttük egyik legfontosabb a magyar–német diplomáciai viszonyt dokumentáló hatalmas kötet: *A Wilhelmstrasse és Magyarország. 1933–1944*. A magyar külpolitikáról kialakított hivatalos egyoldalúan negatív ítéletet már ez a kiadvány is erősen megkérdőjelezte, de még inkább a másik, amely az 1943. évi magyar–brit titkos béketárgyalások iratait adta közre. Ezekből a kiadványokból világossá lett, hogy az akkori magyar kormány mindent megpróbált a német nyomás kivédésére, s hogy ez nem sikerült, nem a szándékon múlt.

A háborús diplomácia tényszerű adatainak feltárása után Juhász Gyula az események hazai szellemi hátterét, a végső okokat, az 1930–1940-es évek magyar politikai gondolkodását vette vizsgálat alá. Azt, hogy a magyar politikai közvélemény hogyan vélekedett önmagáról, a nemzet helyéről az európai közösségben. Másként szólva: hogyan alakult, változott magyarságtudatunk. Ez a téma, emlékezhetünk rá, sokáig tabu volt, magyarságról, nemzeti tudatról nem lehetett írni. Juhász Gyula tudósi alaposággal átvizsgálta a tárgyalt kor irodalmát, folyóiratokat és újságokat, s tanulmányok egész sorában mutatta ki, hogy a fasiszta nemzet súlyos ítélete, amit a magyarság egészére kimondtak, tévedés, sőt rágalom. 1983-ban kötetben foglalta össze vizsgálódásai eredményeit az 1939–1944 közti magyar politikai közgondolkodásról, nem hallgatva el ami negatív, de rámutatva a pozitív elemekre is. Nagy szolgálatot tett ezzel önmagunk jobb megismerésének, megingott nemzeti önbecsülésünk ügyének, a mesterségesen is táplált magyar kisebbségi érzés leküzdésének.

Egyre terebélyesedő történeti munkássága már korán méltánylást kapott a tudományos fórumoktól. 1963-ban a történettudomány kandidátusa, 1977-ben doktora. Ugyanebben az évben akadémiai díjat kap. 1985-ben a Magyar Tudo-

mányos Akadémia levelező, majd 1990-ben rendes tagjává választja, az akadémia filozófia és történettudományok osztályának elnökhelyettese. Tagja az MTA Történettudományi Bizottságának, Nemzetközi Bizottságának, elnöke a második világháború történet magyar nemzeti bizottságának, hogy csak a legfontosabbakat említsük. 1985-ben megbízást kap a Magyarságtudományi Csoport, hamarosan Intézet megszervezésére, s bár erről a tiszteről néhány év múlva leköszönt, mindvégig ő volt elnöke az Országosan Kiemelt Tudományos Kutatások az OKTK szervezetében a magyarságtudományi főiránynak. 1986-ban kinevezték az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatójának. És amit aztán mindezt megelőzően kellett volna említenünk: 1963 óta a diplomáciatörténet tanára a Budapesti Közgazdasági Egyetemen, 1977 óta egyetemi tanárként. Tudományos és közéleti tevékenységéért a Magyar Köztársaság aranykoszorúval díszített csillagrendjével tüntették ki.

A sokirányú munka, a szervezés, irányítás, a tanítás mellett a kutató tudományos munkára is maradt energiája. Az akadémiai rendes tagság elnyerésekor 1992-ben tartott székfoglaló előadása az Akadémia két világháború közti és háború alatti szellemi törekvéseit vizsgálta, felidézve a jelen számára azt, ami negatív volt, s azt ami folytatandó hagyomány, mert pozitív érték ma is.

Az évtizedeken át végzett, megfeszített munka egy percre sem könnyebbedett. 1993. április 13-án bekövetkezett váratlan halála tett pontot munkásságára. Arra a munkásságra, mely befejezetlen voltában is kerek egésznek alkot, s amely nélkül történelmi önismeretünk, magyarságtudatunk, egész tudományos intézményrendszerünk szegényebb volna.

Juhász Gyula, búcsúzom tőled. Nevedet fenntartják munkáid, amelyek máris beépültek a magyar történelmi köztudatba. Szervező kezdeményezéseidet, munkásságodat tovább viszik az általad életre keltett és irányított tudományos intézmények. A mindig segítőkész ember, a jóbarát arcát pedig megőrizzük mi, akik veled együtt éltük át a nehéz idöket, és veled együtt örültünk sorsunk jobbra fordulásának.

Juhász Gyula, Isten veled!

*Benda Kálmán
A temetésen elhangzott beszéd,
1993. április 22.*

*

Barátok, pályatársak állnak, állunk itt megrendülten és hitetlenkedve, szívünkben fakadó tiltakozással: nem lehet igaz, ami történt, nem lehet, hogy ily korán és ily váratlanul hagyta el bennünket, Gyula!

Veszteségünk és fájdalomunk nem mérhető a csaláidéhoz, mi mégis roskadozunk súlya alatt.

Gyarló módon magunkról, a mi veszteségünkről, a mi fájdalunkról szö-
lok, hiszen egy évjártatba tartozunk, a Te haláloddal a mi életünk egy része is
sírba száll, Veled egy kissé önmagunkat is temetjük.

Tudjuk, hogy minden élet a halálban végződik, el is fogadjuk, ha az élet
alkonyán következik be. De Te még nagyon messze voltál az alkonytól, nem-
hogy életed leltára nem volt még kész, de új tervek foglalkoztattak, új könyvön
dolgoztál, amikor kezdeből kiesett a toll.

Téged siratva magunkat is siratom, azt a korosztályt, amelyet túlságosan
korán kezdett el tizedelni a halál, melynek egy tagja már előtted jár az égi me-
zőkön, közöttük barátod s barátunk, Gyuri is.

Hogyan adhatnék számot arról, mit veszünk Veled? Hogyan foglalható
néhány szóba mindaz, ami Te voltál barátainak, hogyan mondható el, hogy e
keserves században, amikor politikai rendszerek és kurzusok egymásutánjában
annyi emberi gyengeség, ingatagság és gonoszság szemtanúi voltunk, Te meg-
őrizted emberségedet, tisztességedet, hogy soha nem volt benned ártó szándék,
hogy meggyőződésedhez következetes maradtál szakmában és azon kívül is,
hogy minden tekintetben magas mércét állítottál magad elé, hogy ennek alap-
ján ítéltél akkor is, ha véleményeddel időnként magadra maradtál, míg mások
inkább ilyen-olyan szempontokhoz igazodtak.

Erős volt felelősségérzeted. Hosszú évek folyóiratszerkesztése során nem-
egyszer tapasztaltam, tapasztaltuk, hogy kiállsz a lap szelleme, a lap munkatár-
sai mellett, hogy a felelősséget nem hártottad másra, amikor külső viharfelhők
tornyosultak kis szerkesztőségünk fölött.

Megértő és segítőkész voltál, mindig volt időd arra, hogy örömeinket, vagy
gondunkat megoszd velünk, élveztük kedélyedet, történeteidet, a jóízű együttes
kacagásokat egy-egy vándorgyűlésen, mint Szekszárdon is, vagy baráti társa-
ságban.

Tehetséged nagy szorgalommal és munkabírással párosult, pályád szépen
ívelt felfelé, és mi örömmel és büszkeséggel kísértük nyomon emelkedésedet,
sikereidet, kitüntetéseiteket. Nem volt bennünk irigység, mint ahogyan tőled is
távol állt ez az érzés. Nem hogy nem akadályoztad mások előrehaladását, ha-
nem éppen ellenkezőleg, az arra szakmailag érdemeseket mindig segítetted.
Ezernyi ok és alkalom lehetett volna, szakmai viták, szerkesztőségi gondok-ba-
jok, a politikai viszonyok megítélése, hogy e viták elmérgesedjenek, hogy Te
felemeld hangodat, hogy elveszítsd türelmedet. Ezt soha nem tetted, meggyőző-
désedhez úgy ragaszkodtál, hogy toleráns maradtál mások iránt, irántunk.

E sír széléről szörnyű messzeségbe tűnnek azok a valójában nem túl tá-
voli és nagyon boldog idők, amikor még mindannyian együtt voltunk, amikor
az Intézet évtizedeken át második otthonunk volt. Nem azért, mintha kutatni,
forrásokat búvárolni, vagy azután az eredményt írásba foglalni lehetett volna.
Nem! Hanem azért a baráti-kollegiális közösségért, amelynek létrehozásában
és fenntartásában Gyula ott volt egészen az utolsó néhány évig, azért a kö-
zösségért, amely szellemi-szakmai műhelyt teremtett igényességével, amely

szellemi frissességével és nyitottságával egy szakma hazai és nemzetközi rangját építette fel, úgy, hogy a követelményeket illetően nem tett engedményt barátoknak sem.

Távolba vesznek azok az intézeti reggelek, amikor összejöttünk, hogy mielőtt dolgozunk után megyünk, szót váltsunk egymással, kicseréljük információinkat és nézeteinket szakmai hírekről, irodalmi eseményekről, netán pletykálkodjunk is kicsit, sőt, horribile dictu, megvitassuk a friss futballeredményeket. Te, aki egyik csapat drukkeri közé sem tartoztál, nemegyszer fricskázta meg kedvesen Gyurit vagy Pétert.

Szerencsések voltunk, ha veled együtt vettünk részt valamilyen külföldi konferencián, hiszen talán egyetlen magyar követség sem akadt, melynek ne lettek volna tagjai a Te valamikori tanítványaid, azok, akik megtiszteltetésnek és örömteli feladatnak tekintették, hogy az idegen körülmények között segítségére lehetnek egykori tanáruknak, és rajta keresztül magyar kollégáinak is.

A baráti kör, mely Gyulát körülvette, s melynek nevében szólanom most szomorú feladatomban, nem ismert sem kor-, sem földrajzi határt. E kör nemcsak azokat fogta egybe, akik ténylegesen kor- és évtársai voltak. Barátságukba fogadták őt az idősebb generációk tagjai is, tudása, szakmai és emberi tisztessége, megnyerő egyénisége miatt, és egyenlőként kezelték.

De ő maga is nyitott és kész volt a be- és elfogadásra: számtalan egyetemi tanítványa közül nem egy így vált, így emelkedett barátjává, akiket ő is az egyenlőség elve alapján kezelt. Barátainak, híveinek földrajzi köre szinte határtalan volt. Szűkebb hazánkban sem korlátozódott az Intézetre, hiszen ott volt az egyetem, ott voltak azok a történelemtanárok, akiknek évtizedeken át adta tovább mindazt a tudást, amit szívós munkával felhalmozott.

De e kör szinte az egész glóbuszra kiterjedt. Hollandiában csakúgy, mint Angliában, vagy az Egyesült Államokban, nemcsak jó kollégákat, hanem igaz barátokat is talált, akiknek sora hívta és fogadta őt örömmel, ha körükben megjelent, mint ahogyan most velünk együtt siratják őt és osztoznak bánatunkban.

Hűséges voltál a barátságban Gyula. Viharos történelmi fordulataink közepe is képes voltál barát maradni és barátokat megtartani, akár évtizedeken át is. Hiszen amikor először találkoztunk, még mindketten érettségi előtt álló gimnazisták voltunk, életkorunk és a korszak ama csodálatos naivitásával és tettekkészségével megáldva-megterhelve, hogy a történelem valóságának feltárásával és bemutatásával új és szerencsés pályára segíthetjük az országot, a sokat próbált nemzetet.

Kortársainkat, pályatársainkat mérlegre téve, egy-egy beszélgetés alkalmával ritkán alkalmaztuk a jelzőt, mely a mi ítéletünk szerint az emberség maximumát fejezte ki, hogy ti. nemcsak jó és tisztességes szakember volt az illető, hanem szív-ember is. Olyan, aki soha nem akart ártani, hanem mindig csak segíteni, akiben megvolt a készség a mások megértése iránt.

Veled – rólad soha nem beszélgettünk, ez lehetetlen lett volna körünkben. Így és ezért soha nem mondtuk el azt sem, hogy Téged szív-embernek tartottunk.

Az ismert mondás szerint nem hal meg az, akit nem felejtnek, akire szűkebb-tágabb körben emlékeznek. Te, Gyula, beírtad magad a történetírás történetébe, műveid tovább éltetnek Téged az utánunk jövő generációkban. De tovább élsz barátaid emlékezetében és szívében is, azokéban, akik nem felejtnek és nem felejthetnek el.

Nyugodj békében!

L. Nagy Zsuzsa
*A temetésen elhangzott beszéd,
1993. április 22.*

*

Juhász Gyula akadémikus, egyetemi tanár 1986 és 1993 között az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója volt. Ez a volt fájdalmat okoz és tompán hangzik, mint a föld néhány napja a Kerepesi temetőben.

Alig hervadnak a koszorúk, még emlékeztetések az életművét felidézõ gyászbeszéddek...

Ez alkalommal az utolsó évekrõl szeretnék szólni. Nem főigazgatónak jött, hanem a Magyarságkutató Csoport létrehozását vállalta el, de a sors – igaz átmenetileg – az árválkodó főigazgatói szobába irányította. Rövid idõ múlva – a könyvtár mértékadó munkatársainak támogatásával – 1986-tól, most már élete végéig munkahelye lett, a főigazgatói iroda.

Juhász Gyula, régóta tudjuk, a magyar történettudományban maradandót alkotott. Tudományos teljesítménye jelentõs hatást gyakorolt a szellemi életre. Munkássága igazi tökesúlyt adott személyiségének és így az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatójaként az ádáz politikai küzdelmek közepette is megõrizhette azt a termékeny nyugalmat, amely az elmélyült könyvtári munkához elengedhetetlen.

Minõségérzékenysége, a tények tisztelete, különös intuitív képessége: lényegesnek elválasztása a lényegtelenõt: ez mind együtt jelentõs könyvtári vezetővé tették.

Ebben a búcsúzó laudációban most néhány pillanatot szeretnék kinagyítani a közelmúltból.

1987-ben a Halottak napjának kora délutánján, várakozván az esti megemlékezésre, szobájában üldögéltünk. Illyés Gyula 85. születésnapján, a Bethlen Gábor Alapítvány által rendezendõ díjátadó ünnepségre készülõdtünk. Bfró Zoltán, Vekardi László, Csoóri Sándor, Sinkovits Imre voltak másokkal együtt a közremûködõk.

Izgatott telefonok, érdeklõdõ televíziósok, sajnálkozó MTI-sek mondataiból kiderült: a Magyar Szocialista Munkáspárt agitációs- és propaganda osztálya hírzárlatot rendelt el az ünnepséggel kapcsolatban. Az elõadóteremben az

egybegyűltek – akik azóta már nincsenek együtt – szépszámmal jelen voltak már. Juhász Gyula csendesesen leült az íróasztalához és megfogalmazta írásban is, a rögtönzéseként elmondani szándékozott megnyitó szavait.

„Üdvözlöm mindazokat, akik a Bethlen Gábor Alapítvány ünnepi nyilvános díjkiosztó ülésén megjelentek. Mint házigazda és mint a kuratórium tagja őszintén örülök annak, hogy ez az esemény az Országos Széchényi Könyvtárban zajlik, abban a könyvtárban, amely a nemzet szellemi vagyonának őrzője.”

És ott, akkor, 1987. november 2-án este, a helyzet ilyenén való megoldásával a történettudó Juhász Gyula a nemzet szellemi vagyonának őrzője lett.

Tudta, hogy a kincsek őrzőjének – megteremtve a termékeny nyugalmat – a nyitottságról is gondoskodnia kell. Nyitottságról, képletesen szólva szélességében és mélységben.

Könyvtárlátogató-pártisága már-már legendássá kezd válni. De tudatában volt az állományvédelem fontosságának is. Az elektronikus adattárolási technológiák nélkülözhetetlenségét felismerve támogatta és őszintén dicsérte kollégáit minden részeredmény megvalósításáért. Vezetése idején, amikor odáig jutottak az idők, hogy egy-egy intézkedéssel a könyvtárnak bajt nem okozhatott, csak személyes kockázat, ahogy ma kopottá vált fogalommal mondják, csak civil kurázi kellett hozzá, akkor ezeket a lépéseket megtette. Így szabadította fel a zárolt anyagok táráját, de vigyázva, hogy az állomány, mint kordokumentum megörökíttessék.

Ennek a lépésnek a motívumai döntően 1988-ban, az akkor felgyorsuló változásokban gyökereztek, de talán nem tévedek, hogy egy 30 évvel azelőtti esemény élményéből is táplálkozott ez az intézkedése. „1958-ban – ahogy töredékes emlékezésében, a történeti pályájának indulását idézte – az indítás egy olyan munkába dobott, amely az életemet, a Történettudományi Intézeti napokat leszámítva, a Levéltárhoz kötötte. Akkor érkezett vissza a Szovjetunióból Horthy kabinetirodájának az anyaga. Először a Külügyminisztériumba került. Én akkor csak azokat az anyagokat láthattam eredetiben, amelyet a levéltáros kollégák kihoztak, mert talán megemlíthetem, engem az 1956-os tevékenységem miatt nem engedtek be a Külügyi Levéltárba.

Elgondolható, hogy fiatal történészek, ha ilyen okmányokhoz hozzájutnak, milyen szellemi, izgalmi állapotba kerülnek. Így voltam én is. Ebben az iratcsomóban volt a miniszterelnök búcsúlevele, amelyet Horthyhoz írt, hogy miért teszi, amit tesz.”

És a köztudott szavak: „szószegők lettünk, gyávaságból..., nem tartottalak vissza, bűnös vagyok, Teleki Pál.”

A zárólság megszüntetésével, 1988-ban a tudós tapasztalata kellő időben meghozott jó intézkedést eredményezett.

Juhász Gyula persze kevés ilyen látványos döntést hozhatott.

Ő, aki olyan jól ismerte századunk középső évtizedeinek ideológiai alapú emberkísérleteit, mély meggyőződéssel irtózott minden önmagában való destrukciótól. „Soha nem bontani addig, amíg nem lehet építkezni.”

Ezt szem előtt tartva történt fordulat az intézmény információs rendszerének fejlesztésében.

De nem csak a technikai fejlesztés területén vigyázott a folyamatos működés fenntartására: de tudta azt is, hogy a munkaszervezet milyen finom hajszálcsöves kapcsolatokra épül, melyet nem lehet durván elvágni.

Tudósi módszeréhez, szelleméhez vagyunk hűek, ha felidézzük 1990 őszét, amikor kedves intézetének éléről leváltották. Értelmetlenül és megalázóan.

Ő, aki várta és maga is előkészítette az újat, ezt alig viselte el.

A felmentés értelmetlenségét bizonyítja, hogy senkit nem tudtak helyébe ültetni. És felkérték, hogy felmentve, hogy ideiglenesen, hogy vezesse tovább a Magyarországi Kutató Intézetet. Juhász Gyula az általa odagyűjtött fiatal munkatársakat féltve, ezt megtette. Nem jelentett számára elégtételt, csak keserűséget, hogy az akkor elkezdődött válság – bár fegyelmezetten részt vett haláláig a Teleki Alapítvány Tudományos Tanácsának munkájában – máig nem oldódott meg.

Amikor alakját idézzük, vizsgáljuk, hogyan ítélik meg Őt kortársai, fájdalommal látjuk, hogy értéknek tűnik ma fel félt apolitikussága.

Ez az apolitikusság azonban nem áll.

Juhász Gyula ugyanis nem szavaiban, de magatartásával politizált.

Főigazgatóként is tudós maradt az Országos Széchényi Könyvtár nagy szerencséjére.

Végül az ő szavait idézem.

„Egyik problémája a mi életünknek, a történelemben való élés. Mindig visszatekintünk a mi nagy balsorsunkra, ezt már naponta többször is elénekeljük, és legalábbis nem eleget gondolunk, érezhetően és megfoghatóan arra, mit kellene itt tenni ahhoz, hogy az elkövetkezendő időszakban kialakuljon egy modern Magyarország, amely már nem a történelem sikertelnségeiben és tragédiájában él, hanem felemelkedő jelenében.”

Hanák Gábor
A Széchényi Napon elhangzott beszéd.
1993. április 30.